

АКЦЕНТУАЦІЯ ОСОБОВИХ ДІЄСЛІВ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ І. ФРАНКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ»)

У системі ритмомелодійних та поетичних засобів віршування визначальна роль належить наголосу. Вивчення його поведінки та функцій у поетичному мовленні є найменш дослідженими в сучасній українській акцентології. Цим і зумовлена актуальність запропонованої наукової розвідки. Тому метою статті є: з'ясувати особливості наголошування особових дієслів у поетичних творах І. Франка (на матеріалі збірки «Зів'яле листя» поезій «Третього жмутку»).

Свого часу на матеріалі слов'янських мов наголошування дієслів почав вивчати зачинатель української акцентології О. Потебня; на ґрунті української мови це питання дослідив, встановивши певні закономірності у наголошуванні дієслівних основ, В. Русанівський; продовжив вивчення акцентуації цього класу слів на сучасному та почасти діалектному рівнях В. Винницький; історичний коментар щодо наголошування дієслів подав В. Скляренко. У ході аналізу фактичного матеріалу з'ясовано: більшість проаналізованих особових дієслів мають таку ж акцентуацію, що і в сучасній українській мові. Зафіксовано лише кілька випадків, у яких лексеми мають відмінний наголос від нормативного наголосу сучасної української мови, а саме: *віднайде'*, *пройде'*, *пропа'де*, *сто'ю*, *чи'ню*. Відмінність у їхньому наголошуванні пов'язана з римуванням та ритмічною організацією поетичного твору. Отже, тема потребує подальшого опрацювання для вивчення цілісної системи наголошування дієслів в українській мові, аби можна було констатувати, що формування акцентуаційних норм української мови на час написання збірки було завершеним.

Ключові слова: акцентуація; акцентна парадигма; наголос; наголошування; особові дієслова.

У системі ритмомелодійних та поетичних засобів українського віршування визначальна роль належить наголосу. Вивчення його поведінки та функцій у поетичному мовленні є найменш дослідженими в сучасній українській акцентології. Цим і зумовлена актуальність запропонованої наукової розвідки.

Метою статті є: з'ясувати особливості наголошування особових дієслів у поетичних творах І. Франка (на матеріалі збірки «Зів'яле листя» поезій «Третього жмутку»).

Дослідженню акцентуаційних особливостей слів різних морфологічних класів на матеріалі поетичних творів І. П. Котляревського, Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки присвятили свої фундаментальні праці та наукові публікації З. М. Веселовська, В. Г. Скляренко, В. М. Винницький, А. П. Білоштан, А. А. Зинякова, В. В. Желязкова. Наголошування ж дієслів та дієслівних форм на літературному, діалектному й історичному рівнях почав вивчати зачинатель української акцентології О. Потебня [6]; на ґрунті української мови це питання дослідив, встановивши певні закономірності в наголошуванні дієслівних основ, В. Русанівський [7]; поглибив і продовжив вивчення акцентуації цього класу слів на сучасному та почасти діалектному

рівнях В. Винницький [1, с. 2]; історичний коментар щодо наголошування похідних дієслів на – *іти* подав В. Скляренко [8].

Дієслово, на відміну від інших частин мови, має досить своєрідну акцентуаційну систему. Тут існують певні закономірності як у наголошуванні інфінітивних форм, так і при дієвідмінюванні дієслів. Так, з'ясовуючи закономірності наголошування дієслівних основ, В. Русанівський зробив висновок про те, що при визначенні акцентного типу дієслова багато важить його належність до певного структурного класу, а також взаємовідношення різних наголошених форм у межах структурного класу основ. Коли цього виявляється недостатньо, враховується також наявність суфіксів у дієслівних основах, походження дієслова, видова співвідносність дієслівних основ тощо [9, с. 303]. Науковець визначив три акцентних типи у межах парадигми класів основ дієслова:

1) І акцентний тип охоплює дієслова з постійним наголосом на дієслівному корені: *перепи'сувати*, *перепи'сую*, *перепи'суши*, *перепи'суємо*, *перепи'суйте*, *перепи'суй*, *перепи'сував*, *перепи'сувала*, *перепи'саний*; *ді'яти*, *ді'ю*, *ді'єш*, *ді'ємо*, *ді'єте*, *дій*, *ді'яв*, *ді'яла*, *ді'яний*;

Пропала (тричі) [VII, 40; XVI, 49] (ж. р.), *пропало* (двічі) [VII, 40] (с. р.) – 3 ос. одн. мин. часу; *пропаде* [XVII, 50] – 3 ос. одн. майб. часу.

Розбіла [II, 37] – у 3 ос. одн. мин. часу; *розбіли* [XIX, 53] – 3 ос. мн. мин. часу.

Сказали [XII, 46] – 3 ос. мн. мин. часу; *скажуть* [XIX, 52] – 3 ос. одн. майб. часу.

Стою (двічі) [V, 39; X, 44] – 1 ос. одн. теп. часу; *стояв* – 1 ос. одн. мин. часу.

Стане [XVIII, 51] – 3 ос. одн. майб. часу; *стало* [VII, 40] – 3 ос. одн. мин. часу.

Тьмив [XVII, 50] – 1 ос. одн. мин. часу; *тьміться* [XVII, 51] – 3 ос. одн. теп. часу.

Чиню [XIX, 54] – 1 ос. одн. теп. часу; *чинши* (чотири рази) [XIX, 53] – 2 ос. одн. теп. часу.

Чую (сім разів) [VIII, 41; IX, 43; X, 43] – 1 ос. одн. теп. часу; *чув* (двічі) [XII, 45] – 1 ос. одн. мин. часу.

Щез [XVI, 49] (ч. р.), *щезла* [IX, 42] (ж. р.) – 3 ос. одн. мин. часу; *щезне* [IX, 43] – 3 ос. одн. майб. часу.

Також у поезіях нами зафіксовано особові дієслова, що вживаються тільки в одній із форм з наосновним наголосом: *бліма*, *бокує*, *болів*, *бунтуєсь* (двічі), *валісь*, *вважів*, *воурів*, *вивів*, *відер*, *вїмовлю*, *вірне*, *вісохли*, *вісхне*, *виють*, *відбіг*, *відбілась*, *віддам*, *віддамся*, *відповість*, *відсунула*, *віруете*, *воруши*, *ворушиться*, *впивається*, *вп'ялілась*, *вспів*, *встане*, *вхопіла*, *гляну*, *гнується*, *голосіли*, *гонить*, *гою*, *грають*, *гуляє*, *догадались*, *дожидав*, *душить* (двічі), *жив*, *животів*, *забуваю*, *забудь*, *зав'яла*, *завмерло*, *загіб*, *закпіло*, *закрався*, *закрутілась*, *запёр* (-ла), *заповнив*, *зареготавсь* (двічі), *засів* (-ла), *заспокій*, *затріснув*, *збійвся*, *згінуть*, *згубили*, *зірвав*, *з'їдав*, *зламівся*, *знайшов* (двічі), *змінялась*, *знайте*, *зневівсь*, *зробів*, *зстілась*, *зустрів*, *казали*, *капає*, *киша́ть*, *кінувся*, *клеко́че*, *клі́че*, *кліонить*, *крається*, *красніє*, *кортіло*, *кохаю*, *кричали*, *купав* (-лася), *лелі́яв*, *ловить*, *ме́рзла*, *ме́ркне*, *міниться*, *міркують*, *мішали*, *морду́й*, *мріє*, *му́сиш*, *мушу*, *надходить*, *наситилась*, *ненáвиджу* (тричі), *несліся*, *нюхали*, *обпало*, *обури́всь*, *окрі́пну*, *осла́бне*, *ослі́пну*, *ося́яв*, *палахко́че*, *пашіють*, *піднімається*, *підсідає*, *підслухую*, *піниться*, *плач* (двічі), *побивається*, *поборів*, *повстає*, *погорджу́ю*, *поже́рла*, *показав*, *покі́нув*, *поклепа́в*, *помандру́ю*, *порве́ться*, *породила* (двічі), *походжає*, *похорони́ла*, *почу́єш*, *представивсь*, *призна́чив*, *припа́дь*, *прі́сне*, *прого́нює*, *проки́несь*, *промо́вив*, *пусти́ла*, *(пусти́лась)*, *рве́ться* (двічі), *рі́же*, *рію́сь*, *роби́в*, *розві́явсь*, *розде́р* (-ла), *розпа́лів*,

розливається, *розпрі́сне*, *розумію*, *сип*, *ско́чу*, *сла́бішає*, *слуха́й* (двічі), *сміє́сь*, *смо́кче*, *снува́ли*, *созда́в*, *спа́дуть*, *спі́ймав*, *спіши́ться*, *спині́всь*, *спочи́ну*, *ссе* (двічі), *сте́литься*, *стерпів*, *сті́не*, *сто́гне*, *сто́ю*, *стра́тили*, *суму́й*, *тво́рить* (двічі), *ті́сне*, *тіша́ть*, *то́не*, *трі́почеться*, *труть*, *ту́лю*, *ту́жу*, *тяг*, *ув'ядає*, *узя́в*, *упа́де*, *уско́чили*, *ути́хне*, *уявля́ють*, *хвилює*, *холо́не* (двічі), *цурáвся*, *чи́ню*, *читáй*, *швя́ка*, *шепту́ла*, *шумі́ть*, *явивсь*, *яві́лась* (двічі).

Отже, більшість поданих лексем мають таку ж саму акцентуацію й у сучасній українській літературній мові (для зіставлення було використано такі лексикографічні джерела: Головащук С. І. Словник наголосів : понад 20 000 слів / С. І. Головащук. – К. : Наукова думка, 2003. – 319 с.; Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови / М. І. Погрібний. – К. : Радянська школа, 1959. – 602 с.; Українська літературна вимова і наголос : словник-довідник / за ред. М. А. Жовтобрюха. – К. : Наукова думка, 1973. – 724 с.). Привертає увагу розбіжність у наголошуванні дієслів *пропаде*, *сто́ю*, *чи́ню*, котра пов'язана з римуванням та ритмічною організацією поетичного твору, а саме: задля збереження силабо-тонічної системи віршування, зокрема трискладової стопи. У сучасних лексикографічних джерелах маємо: *пропаде́*, *стою́*, *чиню́*.

З флективним наголошенням нами зафіксовано переважно дієслова 3 особи однини теперішнього часу дійсного способу та 2 особи однини наказового способу в одній із форм: *бере́*, *ведé*, *віднайде́*, *гризе́*, *додає́*, *долива́*, *дрожі́*, *женé*, *жди*, *завмира́*, *задріма́*, *зазира́*, *засне́*, *згада́*, *зирне́*, *йди*, *кладу́*, *клені́* (двічі), *люби́*, *напиха́*, *опліта́*, *підійма́*, *пройде́*, *січе́*, *скажі́*, *терпи́ть*, *тремчу́*, *ту́жйі*. Таку ж акцентуацію подані лексеми мають і в сучасних лексикографічних джерелах.

Отже, акцентуаційний аналіз особових дієслів у «Третьюму жмутку» збірки «Зів'яле листя» (проаналізовано 280 лексем) дає підстави стверджувати, що загалом авторське наголошування не відрізняється від сучасної літературної норми. Лише в окремих контекстах спостерігаємо розбіжності з сучасною акцентуаційною нормою, однак такі приклади є епізодичними і, як правило, підпорядковані ритмо-мелодичній структурі вірша (хоча й західноукраїнська парокситоне́за мала вплив). Подальший же аналіз акцентуації дієслів поетичних творів Каменяра дасть можливість з'ясувати основні тенденції їхнього наголошування в українській літературній мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винницький В. М. Акцентуаційні етюди / В. М. Винницький. – Жовкля, Місіонер, 2004. – 282 с.
2. Винницький В. М. Функційне навантаження українського наголосу / В. М. Винницький. – Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2010. – 376 с.
3. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові / В. М. Винницький. – К. : Радянська школа, 1984. – 159 с.
4. Головащук С. І. Словник наголосів: понад 20 000 слів / С. І. Головащук. – К. : Наукова думка, 2003. – 320 с. – (Словники України).
5. Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови / М. І. Погрібний. – К. : Радянська школа, 1959. – 602 с.
6. Потєбня А. А. Ударение / А. А. Потєбня. – К. : Наукова думка, 1973. – 167 с.
7. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ / В. М. Русанівський. – К. : Радянська школа, 1977. – 64 с.
8. Скляренко В. Г. Праслов'янська акцентологія / В. Г. Скляренко. – К. : Українська книга, 1998. – 343 с.
9. Сучасна українська літературна мова : [морфологія] / За заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 302–311.
10. Українська літературна вимова і наголос : [словник-довідник] / за ред. М. А. Жовтобрюха – К. : Наукова думка, 1973. – 724 с.
11. Франко І. Твори в 20-ти томах / І. Франко. – К. : ДВХЛ, 1952. – Т. 11. – 575 с.

А. А. Зинякова,

Николаевский государственный университет имени В. О. Сухолинского, г. Николаев, Украина

**АКЦЕНТУАЦИЯ ЛИЧНЫХ ГЛАГОЛОВ В ПОЭТИЧЕСКОМ ТВОРЧЕСТВЕ
И. ФРАНКО (НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ»)**

В системе ритмомелодичных и поэтических средств стихотворчества главная роль принадлежит ударению. Изучение его поведения и функций в поэзии наименее исследовано в современной украинской акцентологии.

Цель статьи: определить особенности ударения личных глаголов в поэтических произведениях И. Франко (на материале сборника «Зів'яле листя» поэзий «Третього жемутку»).

В свое время на материале славянских языков ударение глаголов начал изучать А. Потебня; на материале украинского языка этот вопрос исследовал, определив закономерности в ударении основ глаголов, В. Русановский; продолжил изучение акцентуации этого класса слов на современном уровне В. Винницкий; исторический комментарий к ударению глаголов подал В. Склярченко. Проанализировав фактический материал мы определили, что большее количество личных глаголов имеет такую же акцентуацию как и в современном украинском языке. Зафиксировано лишь несколько случаев, в которых лексемы имеют ненормативное ударение, а именно: віднайде', пройде', пропа'де, сто'ю, чи'ню. Отличие в их ударении связано с ритмической организацией поэтического произведения. Таким образом, исследование в этом направлении нужно продолжить для изучения целостной системы ударения глаголов в украинском языке, чтобы можно было констатировать – формирование акцентуационных норм украинского языка во время написания сборника было завершено.

Ключевые слова: ударение; акцентуация; акцентная парадигма; личные глаголы.

А. А. Zyniakova,

Mykolayiv State University named after V. O. Syhomlinkiy, Mykolayiv, Ukraine

**THE ACCENTUATION OF PERSONAL VERBS IN POETRY OF I. FRANKO
(IN COLLECTION «WITHERED LEAVES»)**

Stress plays an important role in a system of rhythmic melody and in poetic ways of Ukrainian poetry. The study of its behavior and its features in poetic speech is the least studied in modern Ukrainian accentology. This determines the scientific relevance of the proposed exploration. The purpose of the article is: to find out the features of emphasizing of personal verbs in poetry of I. Franko (in collection «Withered Leaves»). First the emphasizing of verbs in the Slavic languages began to study the founder of Ukrainian accentology O. Potebnya. In Ukrainian language this problem was examined by V. Rusanivskiy. He established some certain patterns in emphasizing of verb stems. V. Vynnytskyi continued studding the accentuation of this class of words in a modern and partly in a dialect levels. V. Rusanivskiy gave the historical commentary of emphasizing of verbs. During the analysis of factual material we found that: the most of the analyzed personal verbs have the same type of accentuation as in the modern Ukrainian language. There were only a few cases in which lexemes have another stress than in the modern Ukrainian language. For example: vidnajde', projde', propa'de, sto'yu, chi'nyu. The difference in its emphasis associated with rhyme and rhythmic organization of poetry. So, the topic needs the further studying of explore integrated system of emphasizing verbs in the Ukrainian language. It allows us to conclude that the formation of accentual norms of the Ukrainian language was completed before the ending of this collection. At the time, the emphasizing of verbs on the material of the Slavic languages began to study the pioneer of Ukrainian Accentology O. Potebnya; this issue was investigated by V. Rusanivskiy on the material of the Ukrainian language by setting certain patterns in the emphasizing of verbal stems.; V. Vynnytskyi continued to study the accentuations of this class of words in the modern and partly dialectical levels; V. Sklyarenko gave a historical comment on the emphasizing of verbs.

Keywords: accentuation; accentual paradigm; stress; emphasis; personal verbs.